

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נג, תשס"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מנחם צבי קדרי

צבי בצר ז"ל

בראש השנה תשס"ג הלך לעולמו בביתו שברחובות אחד המורים והחוקרים החשובים של הלשון העברית, ד"ר צבי בצר זיכרוננו לברכה. לא רבים יודעים את קורותיו, את דרך גידולו ואת המקום שהוא תפס בתחום ההוראה והמחקר של הלשון העברית. ההמונים שליוו אותו בדרכו האחרונה ידעו עליו שהוא היה ממרכזי החיים הרוחניים ברחובות; מסביב לדמותו התנהלו שיעורים קבועים בגמרא במשך שנים בלא הפסק, וסופו מעיד על תחילתו: בימים האחרונים של חייו הוא ביקש שלא יופסק השיעור הקבוע שלו, אלא יעברו הלומדים אל ביתו כדי לקיים את סדר הלימוד.

א. קווים לדמותו

מה היה רקע אישיותו של צבי בצר (ביסטריצר)? הוא נולד בגרמניה מעט לאחר תום מלחמת העולם השנייה ועלה לארץ כתינוק עם הוריו. ברחובות בנו הוריו את ביתם, ובאותה עיר סיים צבי את לימודיו בבית הספר היסודי ובבית הספר התיכון בישיבת "הדרום". את השירות הצבאי הוא שילב בלימודים תורניים בישיבת ה"הסדר" של רחובות, ובה קיבל גם תעודת הוראה.

מכאן ואילך פנה צבי אל ההשכלה האקדמית: את התואר הראשון בחוגים לשון עברית וכלכלה הוא סיים באוניברסיטת תל-אביב בשנת תשכ"ט, בתוספת הכשרה פדגוגית (תש"ל), והמשיך שם לתואר השני במסלול עם עבודת גמר. נושא העבודה שלו היה "יסודות דקדוק בימנחת שי' לידידיה שלמה רפאל נורצי" בהדרכת פרופ' אהרן דותן יבלח"א (תשל"ג). ללימודי התואר השלישי הוא פנה אל אוניברסיטת בר-אילן, ובה התמחה בלשון השאלות והתשובות, מאחר שהמאגר הגדול של פרויקט השו"ת היה שם פתוח לפניו. את עבודת הדוקטור הוא כתב על "תורת הצורות של לשון התשובות במאה ה"ט – הפועל והכינויים", בהדרכת פרופ' מ"צ קדרי (תש"ן).

התארכות תקופות הלימודים שלו בין התארים האקדמיים שרכש נבעה בין השאר גם מן השינויים במצבו המשפחתי: הוא נשא אישה, ונולדו להם בתקופה זו ארבעה ילדים; במשך השנים הוא עבד לפרנסת המשפחה, תחילה כעוזר הוראה (תש"ל-תשל"ג) באוניברסיטת תל-אביב ולאחר מכן כמנהל לימודי החול בבית הספר התיכון וכמורה ללשון העברית בישיבת "הדרום" (תשל"ד-תשמ"ח); משנת תשל"א הוא שימש מורה ללשון במכללת "מורשת יעקב". עם גמר עבודת הדוקטור שלו, נתקבל ד"ר בצר לעבודה באוניברסיטת בר-אילן במחלקה ללשון העברית וללשונות השמיות, הן בלימודי המחלקה והן בלימודי העריכה. הוא התקדם בדירוג האקדמי במהירות, ויש מקום להניח שקידומו לדרגת פרופסור חבר היה צפוי בימים אלו עם הופעת ספרו שהיה כבר בדפוס ועם ספר נוסף שעבד על סיומו. הוא לא זכה ואנחנו לא זכינו (אלא אם ימצא פתח לסיום הליך ההעלאה גם לאחר מותו).

הלימודים והעבודות שהוזכרו עד כאן לא הם לבדם מילאו את כל ימיו ואת שנותיו של ד"ר בצר. הוא הקיף את עצמו בחוגי למדנים במקומות עבודתו ובייחוד במקומות מגוריו: לשיעורי הגמרא שלו בבית-הכנסת שהתפלל בו בקביעות יצא שם, והוא גם לא נמנע מהפעילות הציבורית שבמקום עבודתו (הוא היה חבר פעיל בוועד איגוד הסגל של אוניברסיטת בר-אילן ואף ביקשו להעמידו בראש הוועד).

את בקיאותו במסורה ובטעמי המקרא הוא ניצל הלכה למעשה: הוא שימש "בעל קורא" קבוע, והיה מפורסם בעיר בבקיאותו בטעמי המקרא, עד שביקשו את דעתו במקרים של ספק.

במקביל לעבודתו באוניברסיטת בר-אילן המשיך ד"ר בצר בפעילותו במכללת "מורשת יעקב" בהוראת הלשון העברית ובארגון הלימודים האקדמיים שבמכללה. בפעילותו העקיבה התפתחה מכללה זו והייתה למכללה הראשונה בגוש-דן (במגזר החינוך הדתי) שהורשתה להעניק תואר ראשון בחינוך ובלימודי היהדות וכעת גם לקיים בה לימודים לתואר השני.

ב. הדגמה לחידושי תורתו

בספרו, שבימיו האחרונים הוא עמד לסיימו, מעמיד ד"ר בצר מהדורה מדעית לספרו של ידידיה שלמה רפאל די נורצי, "מנחת שיי". אין בספר זה הוספה והרחבה בלבד לעבודת המ"א שלו (שנזכרה לעיל), אלא בדיקת כל כתבי היד שהיו בני השגה ושהדפוסים הרווחים התבססו עליהם, והתקנת מהדורה בהתחשב בכלל כתבי היד. בין כתבי היד שמצא ד"ר בצר בספריות הגדולות בעולם כולו נמצאו גם שני אוטוגרפים של החיבור, ובעזרתם הגיה

ד"ר בצר את כל הטעויות והשיבושים שנפלו במהדורות הרווחות של "מנחת שיי". אין ספק שעבודתו זו של ד"ר בצר תהיה נדבך חשוב בחקר המסורה והדקדוק.

את חידושיו של ד"ר בצר בשדה המחקר האחר, בחקר לשון השו"ת, נדגים כאן באמצעות אחד ממאמריו, "צייני יחס חריגים בלשון השאלות ותשובות ומה שעולה מהם" (מחקרים בלשון ז [תשנ"ו]). מתוך בדיקת מילות היחס המקשרות בין פעלים מסוימים (כגון **שאל**, **המתין**) ובין השמות שלידם הגיע ד"ר בצר למסקנה ששימושים חריגים במילות היחס מעידים על לשון האם של בעלי התשובות. מתוך כלל המאגר של השו"ת הוא העלה שהמשיבים באו מאזורי לשון דיבור אלו: יידיש, לדינו וערבית-יהודית. עיסוקו של ד"ר בצר בלשון השו"ת קיבל את ביטויו גם בחוברת לימוד שכתב בשביל האוניברסיטה הפתוחה – "הלשון הרבנית של ימי הביניים" (פרקים בתולדות הלשון העברית, החטיבה הביניימית, יחידה 7).

ד"ר בצר תכנן לכתוב עבודות נוספות בנושאים מגוונים בתחום חקר הטעם ובחקר הלשון העברית. אף ביקש לעשות הרבה להעלאת מעמדו של המקצוע "לשון עברית" במכללות. הכול נקטע באָבו.

מה גדול הכאב! חבל על דאבדין ולא משתכחין.